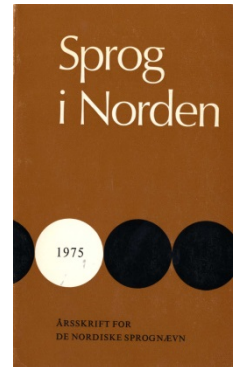

Sprog i Norden

Titel: Samisk språk og Samisk Språknemnds arbeid
Forfatter: Ole Henrik Magga
Kilde: Sprog i Norden, 1975, s. 37-51
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Samisk språk og Samisk Språknemnds arbeid

Av *Ole Henrik Magga*

Arbeidet med å verne og utvikle det samiske språk har inntil for noen år siden vært nokså tilfeldig og for det meste basert på enkeltpersoners innsats. I 1971 oppnevnte imidlertid den VII Nordiske Samekonferansen en samisk språknemnd bestående av tre medlemmer fra hvert av de nordiske land hvor det finnes samer. I 1974 har så språknemndas mandat blitt fornyet. Dermed er samisk språkvern og utviklingsarbeid kommet i fastere former, særlig med tanke på at det fra 1974 også er etablert et samisk institutt som er det iverksettende organ både for Samisk Språknemnd og for andre samiske organer. Høsten 1974 ble den samiske språknemnda innbudt til de nordiske språknemnders årsmøte i København sammen med en representant for grønlandsk og en for færøysk. Dermed er de første kontakter opprettet med organer som arbeider med de andre språk i Norden. Et samarbeid er innledet som vi venter oss mye av. Jeg hadde selv gleden av å representere Sámi Giellaláv'degåd'di/Samisk Språknemnd i København. Denne artikkelen er en noe omarbeidet versjon av den orientering jeg gav om samisk språk generelt og om den samiske språknemndas arbeid.

Samisk hører til den ural-altaiske språkfamilie som foruten de finsk-ugriske språk (finsk, samisk, mordvisk, tjeremissisk, syrjensk, votjakisk, vogulsk, ostjakisk, ungarsk) også omfatter de samojediske. Samisk og finsk er ansett som nærstående språk, men der er også ting som taler for at man i høyden bare kan regne samisk som et vestlig finsk-ugrisk språk sammen med de østersjøfinske og volgaspråkene. Slektskapet med finsk er kanskje noe overbetonet, og dette skyldes vel i første rekke det store antall lånord fra finsk. Hertil kommer

at det i svært mange tilfeller ikke er mulig ut fra lydforholdene å avgjøre sikkert om et ord er *lånt* fra finsk eller er et samisk-finsk *fellesord*.

Samisk er oppspaltet i en rekke dialekter som man tradisjonelt pleier å sette opp slik, regnet østfra:

1. Ter-samisk 2. Kildin-samisk 3. Skoltesamisk 4. Enaresamisk	} Kolasamisk	} Russisksamisk	} Østsamisk
5. Nordsamisk (finnmarksamisk, tornesamisk, sjøsamisk) 6. Lulesamisk 7. Pitesamisk 8. Umesamisk 9. Sørsamisk (nordlig og sørlig)	} Svensksamisk		

Nordsamisk utgjør tallmessig den største gruppen. Antallet samiskspråklige (iberegnet alle som i det minste forstår språket) torde oppgå i omtrent 35 000. Antallet mennesker som regner seg som tilhørende den samiske (etniske) folkegruppe, anslås til 40 000—50 000. Noen undersøkelser er ikke gjort i den seinere tid med sikte på å fastslå de eksakte tall. I randområdene er samisk språk på retur, men en våknende interesse blant samene selv (og i en viss grad også blant myndighetene) for å bevare og verne om språket inngir en viss tro på at det ennå vil bestå i atskillige generasjoner. Dette til tross for de dystre spådommer om en snarlig undergang som har vært gjentatt nokså ofte de siste hundre år. Antallet samisktalende er vel i dag større enn noensinne, men tallforholdet har trolig forskjøvet seg sterkt i favør av den nordsamiske gruppen.

Når det gjelder det samiske skriftspråk, eller rettere sagt *de* samiske skriftspråk, er det med samisk som med så mange andre språk at det var misjonærene som var de første til å gjøre en innsats. Misjonærenes omsorg for de samiske sjeler i den neste verden forenet med kongens ønske om å herske over de samme sjeler i denne verden (i dette tilfellet den svenske konge), var den direkte foranledningen til at den første bok på samisk ble til.

På tittelbladet kan man lese følgende: "ABC-book på Lappesko Tungomål/Stält och reformerat aff NICOLAO ANDREÆ Pastore Pithensi. Stockholm ANNO CHRISTI 1619." Denne bok er, så vidt man kjenner til, den første bok som utkom på samisk. Misjonæren var presten Nils Anderson fra Pite lappmark, kongen den svenske Karl IX, og tidspunktet sammenfaller ikke tilfeldig med den periode da den dansk-norske og den svenske konge hver på sitt hold var som ivrigt opptatt med å underlegge seg samene og samenes land. Språket i boka er en miserabel blanding av samisk og finsk ispedd svensk.

Den første innsats av virkelig betydning for samisk bok-språk ble gjort seinere på 1600-tallet av presten Johannes Torneus. I 1648 utkom hans oversettelse av den svenske kirkehåndboka *Manuale Sueticum* til samisk. Navnet var logisk nok "*Manuale Lapponicum*", og det bemerkelsesverdige for dette verket er at Torneus brukte de beste tolker fra forskjellige dialektområder som assistenter og ville på Torne-dialektens grunn skape et skriftspråk som alle samer skulle forstå ("*dialectum maximam communem*"). Det var et imponerende stykke arbeid som ble nedlagt, selv om kanskje hensikten ikke helt ble oppnådd. Ortografien er ikke helt konsekvent gjennomført, men det samme gjaldt også for datidens svenske rettskrivning. Dessuten voldte nok de samiske š- og č/ž-lydene vansker. Lyden č ble i noen tilfeller gjengitt med -tz- i andre tilfeller med -xh- osv.

På 1700-tallet utgav en av Thomas von Westens medarbeidere, Morten Lund, Luthers lille katekisme på samisk. Grunnlaget for hans oversettelse var dialekten rundt Alta, mens Knud Leem seinere på 1700-tallet bygde på fjellsamenes dialekt ved Porsangerfjorden i sine oversettelser, grammatikk og ordbok.

I 1811 var på svensk side hele Bibelen oversatt, og dermed var det såkalte "sydlapska bokspråket" skapt. Det utgikk nærmest fra Ume-dialekten og er ikke sørsamisk i den nåværende betydning. Med Lars Levi Læstadius' oversettelser og originalverker ble det såkalte "nordlapska bokspråket" til fra 1839 og utover. Læstadius bygde på Lule-dialekten.

Den danske språkmann Rasmus Rask og presten Nils Vibe Stockfleth utarbeidet hver sin lærebok i finnmarksamisk (1832 og 1840 hhv.). De gjennomførte til en viss grad prinsippet om "en språklyd en bokstav" og tok i bruk bokstaver som ikke finnes i norsk og dansk alfabet, bl.a. *đ*, *ť* og *ž* som siden har vært brukt av alle som har stelt med denne dialekt. J. A. Friis, også teolog, bygde på Stockfleth i sine grammatiske arbeider, men mens Stockfleth hentet formene fra Polmak-dialekten i Øst-Finmark, var Friis' språkmestere fra Kautokeino. Lars Hætta som etter Kautokeino-opprøret i 1852 var dømt til døden, men benådet pga. sin unge alder til livsvarig fengsel, var den som oversatte det meste av Bibelen til nordsamisk, og den ble utgitt med Friis' ortografi, seinere kalt "den gamle skrivemåten". På finsk side kom i årene 1855 og 1861 beskrivelser av Enare-dialekten samt språkprøver med ordliste. Matteusevangeliet var i 1878 oversatt til russisksamisk (de østligste dialekter). Konrad Nielsen, som også var teolog, etterfulgte Friis som professor i samisk og finsk ved Universitetet i Oslo. I 1926/29 utkom hans klassiske "Lærebok i lappisk" I—III (grammatikk, tekstbind og glossar). Han bygde på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino og må vel sies å være den som har brakt orden i skrivesystemet etter fonemiske prinsipper. Professor K. B. Wiklund skapte med sin "Lärobok i lapska språket" (1915) et "lulelapsk skriftspråk", men nyttet i læreboka også en finere transkripsjon (fonemisk) etter "det lulelapska talspråket". I mellomkrigstiden utarbeidet man på finsk side bl.a. en ABC-bok (T. Itkonen), hvor den såkalte "finske" ortografien ble brukt for nordsamisk.

Etter krigen da spørsmålet om utgivelse av lærebøker for grunnskolen ble tatt opp, ville man prøve å forene skrivemåtene for nordsamisk. Dessverre strandet dette samarbeidet, og ytterligere en ortografi for nordsamisk til bruk i Norge og Sverige ble laget, den såkalte "nye skrivemåten", mens man i Finland beholdt sin egen ortografi. Forskjellen på disse to er først og fremst rent skriveteknisk og har lite med virkelige dialektforskjeller å gjøre.

Friis' "gamle" skrivemåte, den "nye skrivemåten" og den

“finske” er stadig i bruk, både i aviser og i bøker.

På initiativ fra sørsamer på begge sider av grensen utarbeidet professor Knut Bergsland og dr. Gustav Hasselbrink en liten sørsamisk tekstbok med en skrivemåte “etter i stort sett samma prinsipper som de för det nordlapska skriftspråket gällande” (1957). I samarbeid med lærer Ella Holm Bull ved sameskolen i Snåsa har Knut Bergsland seinere utarbeidet en skrivemåte for sørsamisk hvor de spesielle bokstaver innført av Rask og Stockfleth ikke er brukt. For eksempel er š- og č-lyd gjengitt med bokstavkombinasjoner. I 1974 gav de ut boka “Lohkede Saemien” med denne ortografi, og denne boka er av det norske Kirke- og undervisningsdepartementet godkjent til skolebruk.

For Enare-dialekten finnes en egen rettskrivning. For skoltesamisk er en ortografi nylig utarbeidet. På russisk side er et skriftsystem med latinske bokstaver (ikke russiske!) introdusert på Kildin-dialektens grunn (G. M. Kert 1961/1971).

Alt i alt finnes altså 13 ulike rettskrivninger for de samiske dialekter, når man ser bort fra verkene fra 1600- og 1700-tallet samt forskjellige finere og grovere transkripsjonsmåter til vitenskapelig bruk.

Når det gjelder formverket i skriftspråket (-språkene), har grunnlaget vært varierende alt etter hvor vedkommende språkforsker har fått sine språkmestere fra. Konrad Nielsen er vel den som best har lyktes i å finne fram til en norm som kunne være hensiktsmessig for flere dialekter. For nordsamisk har likevel Kautokeino-dialekten etter den siste rettskrivningsrevisjon tjent som grunnlag, om enn bare delvis.

Bevisst språkrøkt har det til nå vært drevet lite av. Det har jo ikke eksistert noe ansvarlig organ som kunne ta stilling til hvilke retningslinjer samisk språkrøkt skulle følge. En del nydannelser har helt “naturlig” oppstått og glidd inn i språket. Når det gjelder lånord, har samisk gamle tradisjoner. For eksempel finnes det nordiske lånord i samisk fra urnordisk tid. Og det vil være kjent for mange at samisk (og finsk) i mange tilfeller har tjent som “dypfryser” og bevart de opprinnelige lydforhold i endelser og utlyd nesten uforandret. Lånord er tatt opp fra slavisk og baltisk via finsk. Og de finske

lån er som før sagt, tallrike. Disse eldre lån opptrer i språket på lik linje med opprinnelige samiske ord.

Allerede i lang tid har det vært et hovedkrav fra de samiske organisasjoner både nasjonalt og internordisk at det samiske språk skulle gis en sjanse til å overleve og utvikle seg videre. Siden 1953 har det vært arrangert nordiske samekonferanser med tre års mellomrom. Den VII Nordiske Samekonferansen i Gällivare 1971 sammenfattet de samiske organisasjoners ønskemål og krav i et kulturpolitisk program med denne innledning: "Vi er samer og vil være samer uten derfor å være verken mer eller mindre enn andre folk i verden." Konferansen tok så for seg ulike områder som språk, undervisning, litteratur, kunst og kunsthåndverk, økonomi, rett og miljø, massemedier, organisasjoner og til slutt spørsmålet om opprettelsen av et samisk institutt. Tanken om et slikt institutt ble første gang lansert så tidlig som i 1920. Saken gikk til Nordisk Ministerråd, og det var en gledelig overraskelse at Ministerrådet skar over de vanlige byråkratiske tråder slik at Sámi Institut'ta/Nordisk Samisk Institut/Pohjoismaiden Saamelaisinstituutti allerede i oktober 1973 kunne komme i gang. Instituttet ligger i Kautokeino og ble offisielt åpnet i 1974.

Samekonferansen i 1971 valgte også en samisk språknemnd med tre medlemmer fra hvert land slik at de fleste dialektgrupper var representert. Nemnda fikk i oppdrag å arbeide med språkvern generelt og dessuten ta opp arbeidet med å få til en fellesnordisk ortografi for nordsamisk.

Konferansen i Snåsa, Norge, sommeren 1974 valgte medlemmer til språknemnda etter prinsippet om at hver dialekt skulle være representert med et medlem fra hvert land. Resultatet ble slik:

Sørsamisk	2
Lulesamisk	2
Nordsamisk	3
Enaresamisk	1
Skoltesamisk	1 = i alt 9 medlemmer

(Pite- og Ume-dialektene er som man ser, ikke representert.)

Samisk Språknemnd (Sámi Giellaláv'degád'di/Saamen Kielen Lautakunta) fikk slikt mandat: "Samisk Språknemnd er det organ som fra Samekonferansen har øverste myndighet i spørsmål som angår samisk språk. Språknemnda skal iverksette og foreslå tiltak for vern av samisk språk som den finner nødvendig." Videre heter det i vedtaket at nemnda skal videreføre arbeidet som var påbegynt i perioden 1971—74 og herunder være rådgivende organ for Nordisk Samisk Institutt i språkspørsmål, fortsette ortografiarbeidet, arbeide med det samiske språkets legale status i de nordiske land samt å følge opp arbeidet med samiske stedsnavn på kart, skilter og i annen offentlig sammenheng.

Mandatet er noe diplomatisk utformet. Konferansen verken kan eller vil opprette organer som skal gi retningslinjer for statlige myndigheter. Samtidig er det helt klart at man forventer at språknemnda skal konsulteres i viktige spørsmål for samisk språk, og at dens avgjørelser respekteres.

Samisk Institutt har fra opprettelsen av fungert som sekretariat for språknemnda. Dette letter arbeidet i vesentlig grad. Vi behøver ikke lenger bruke store deler av vår fritid til protokollskrivning, korrespondanse osv. For det finnes så mange viktige oppgaver at det ville være synd om nemndas medlemmer skulle bli sittende med rutinearbeid.

Nemnda er både politisk og faglig. Hvor gjerne vi enn ville ha det annerledes, er det dessverre et faktum at opprettelsen av en samisk språknemnd er en politisk handling. Men opprettelsen av en slik institusjon som Samisk Institutt avspeiler en bred politisk enighet på nordisk plan om samiske spørsmål, og det inngir et visst håp om at vi ikke i all evighet behøver å fortsette å argumentere for vår eksistens og berettigelsen av å verne om samisk språk.

Når det gjelder ortografispørsmålet, er vi langt fra kommet til noen endelig løsning. Visse prinsipper har vært diskutert, og et foreløpig forslag er utarbeidet. Den såkalte "nye skrive-måte" gjør bruk av diakritiske tegn som kan virke forstyrrende ved lesning. Av eldre mennesker forstås Bibelens skrive-måte best, og man hører ofte at "vi forstår oss ikke på alle disse prikker og streker". Det er en helt naturlig reaksjon i og

med at de aldri har lært å lese samisk på skolen, langt mindre å skrive det.

Hva folk *kan* lese og skrive, har de selv måttet lære seg av Bibel og salmebok.

Friis' — eller Bibelens — skrivemåte er imidlertid ikke fonemisk. Visse forskjeller som går systematisk gjennom hele lydsystemet, betegnes ikke. Til disse hører forskjellige a-fonemer som av Konrad Nielsen er betegnet med /a/ og /â/ og i den "nye skrivemåte" med /á/ og /a/. Nordsamisk har tre konsonantlengder. Konrad Nielsen innførte (etter idé fra rektor Just Qvigstad) en apostrof mellom konsonantene for å betegne det lengste trinnet, istedenfor å skrive tre konsonanter etter hverandre som jo ville vært det logiske.

Eks.:

galo = "kaldværets" (genitiv)

galo = "kaldvær" (nominativ)/"pannens" (genitiv)

gal'lo = "panne" (nominativ)

For konsonantforbindelser kan problemet løses ved dobbelt-skriving (som Friis gjorde).

Bokstavene å og æ/ä volder også problemer, i alle fall skrivemaskinteknisk, siden man i Finland ikke har å og æ på tastaturet; i svensk brukes å, men ikke æ.

Det foreløpige forslag går ut på å skrive å-lyd med bokstaven o og æ med to bokstaver ea.

Når det gjelder skrivemaskintastatur, har nemnda drøftet mulige standardløsninger for samiske typer som đ, ž, ŋ, š, č og t og deres plassering. Men dette spørsmålet er avhengig av hvordan ortografispørsmålet løses. En mulighet er naturligvis å skrive disse lydene med bokstavkombinasjoner som i norsk og svensk.

Et arbeidsmøte er holdt med tanke på å samle og delvis lage nye ord. I og med at samisk ikke er tatt i bruk i offentlig sammenheng, er terminologien på visse områder blitt hengende etter. Så lenge man aldri har hatt anledning til å behandle og vedta lover på samisk, er det heller ikke å vente at det skulle finnes samiske termer for forskjellige juridiske

spissfindigheter f.eks. Tolker ved rettssaker har måttet løse problemene ved omskrivninger og forklaringer. I tillegg finnes det mange andre områder med liknende vanskeligheter, mens samisk til gjengjeld overgår de andre nordiske språk når det gjelder tereng- og naturbetegnelser. Dette har avstedkommet et slags ordhysteri, med den følge at man svært ofte glemmer de andre deler av språket. Syntaks og fraseologi har kommet helt i bakgrunnen. I undervisning er formlære og ordforråd framhevet og setningslæren tilsvarende forsømt.

Med samiskens formriktighet er det en lett sak å lage nye ord. Men blant samene selv har man vært forsiktig på dette området. Og det er grunn til forsiktighet. Vi vet i grunnen lite om de dypere lag av språket. Det gjelder for samisk som for andre språk.

Når nye elementer introduseres i et system, har det følger for hele systemet. Det er her på sin plass med et sitat av Hans Vogt fra den 6. lingvistikongress: "Every enrichment or impoverishment of a system involves necessarily the reorganization of all the old distinctive oppositions of the system. To admit that a given element is simply added to the system which receives it without consequences for this system would ruin the very concept of system." (Siteret etter Uriel Weinreich: Languages in Contact.)

En annen ting som man ofte hører, er at samisk har så mange lånord. Norskitalende fester seg ved slike ord som rádio, televišuv'dna, organisašuv'dna når de hører dem i de samiske nyheter i radio, og konstaterer at samisk har så mange "norske" lånord. Samiskitalende, som svært ofte kan opptil to andre nordiske språk, er også svært observante når det gjelder lån. Det finnes naturligvis en rekke lånord. Men i hvilket språk finnes ikke det? En rask opptelling av substantivmorfemer i en norsk avisledertekst viser at over 50 % er av tysk, fransk, engelsk, latinsk og gammeldansk opprinnelse. Og av de morfemer som finnes i gammelnorsk, er også mange lån fra tysk. Men det er ting som ikke så lett legges merke til. Det er på en måte "urettferdig" å forlange av samisk at nettopp det språket skal være så rent og fint uten "fremmed smuss".

Med assistanse fra Statens Invandrarverk, Sverige, og Grønlandsministeriet, København, har Samisk Språknemnd i samarbeid med Samisk Institutt arrangert et tolkkurs for kirke-, retts- og møte-tolker. Behovet er stort, og standarden blant de tolker som vanligvis er brukt, er meget varierende. Dette er skremmende med tanke på individets rettssikkerhet.

Av andre ting kan i forbifarten nevnes arbeidet med samiske månedsnavn, en samisk sangbok for barn og ungdom, retningslinjer for innsamling av språkprøver og dialektmateriale på lydbånd. Når det gjelder bruk av samisk i offentlig sammenheng, er det ennå mange oppgaver.

Avdøde stortingsrepresentant Tønnes M. Andenæs framsatte 6. desember 1973 i det norske storting forslag om at samferdselsetaten "tar i bruk samisk skriftspråk ved siden av norsk i de samisktalende og tospråklige områder som ønsker det". Samferdselsdepartementet gav følgende sensasjonelle — og la meg tillegge *rystende* (!) — svar: "De fleste etater og forvaltningsbedrifter under Samferdselsdepartementet uttaler at det ikke synes å være behov for å ta i bruk samisk skriftspråk ved siden av norsk i større utstrekning enn hittil idet det opplyses at samisktalende ofte har vanskeligheter med å lese og skrive samisk, og at den gruppe som henregnes under den samisktalende gruppe ofte snakker norsk like godt som samisk..."

Hittil har utstrekningen av samisk i disse etater vært temmelig nær null. Samisk er ikke undervist i skolen, derfor kan ikke folk lese det og *skal* heller ikke lese det, synes å være resonnementet. Det er her heller ikke snakk om et behov bare, men et prinsipp. Dessuten finnes det ingen undersøkelser som støtter opp om departementets påstander.

Når det gjelder det samiske språkets legale status i Norge, Sverige og Finland, har nemnda satt opp som idealmål å bringe det på samme nivåstatus som svensk har i Finland. Vi er naturligvis klar over at de historiske forutsetninger her er noe forskjellige og de praktiske vansker med å gjennomføre en slik målsetting mange. Men nemnda vil understreke at samisk ikke kan stilles på lik linje med innvandrerspråkene. Innvandrene har et rimelig krav på å møte forståelse for sitt

språk og sin kultur. Samene har derimot som landenes urinnvånere rett til dette. Dess mer tragisk er det at det i Sverige er debatten om innvandrernes krav som i høy grad har bidratt til å aktualisere samiske spørsmål, men samenes kulturpolitiske ønskemål synes å komme sist i køen likevel.

I arbeidet framover vil ortografispørsmålet naturligvis være sentralt. Dessuten har nemnda i samarbeid med Samisk Institutt allerede tatt initiativ til å få drøftet mulighetene for å samordne universitetsundervisningen i samisk ved universitetene i Norge, Sverige og Finland. Ett av ønskemålene er at den muntlige språkferdighet skal inngå som en absolutt nødvendig betingelse for å få en universitetseksamen.

En annen viktig sak er utarbeiding av språktester for muntlig og evt. skriftlig språkferdighet for folk som vil dokumentere sine kunnskaper i samisk uten å avlegge en universitetseksamen. Det vil kunne ha betydning ved ansettelser i offentlige stillinger og ved opptak til forskjellige utdanningsinstitusjoner.

De samiske organers arbeid har alltid vært sterkt hemmet av dårlig økonomi. Språknemnda er intet unntak i så måte. Medlemmene gjør sitt arbeid uten betaling på sin fritid slik det har vært vanlig innen samisk organisasjonsarbeid hittil. Ofte kan det medføre store tap av arbeidsinntekt når man deltar i møter. Møteutgiftene blir som regel forholdsvis store fordi medlemmene bor så spredt. Nemndas utgifter dekkes over Nordisk Sameråds budsjett, men rådet er selv i konstante økonomiske vansker. Til større arbeidsoppgaver som f.eks. tolk-kurset har vi måttet søke om midler annenstedsfra. Likeledes til kulturord-arbeidsmøtet og til trykking av de 1 500 ord som ble resultatet av dette møtet. Slike ordlister må trykkes i en samisk-norsk, samisk-svensk og en samisk-finsk versjon, som er både dyre og tidkrevende å utarbeide.

I Samisk Institutt har vi fått et arbeidsredskap som er meget verdifullt. Instituttet har en spesiell seksjon for språk og kultur. I tillegg er det en seksjon for utdanning, skole spørsmål og informasjon og en for rettigheter, næringsliv og miljø. Hver av disse har en seksjonsleder. Foruten instituttlederen finnes to sekretærer og en regnskapsfører/kontorfullmektig.

Instituttet har et styre hvor flertallet er oppnevnt av samiske organisasjoner, og den norske, svenske, finske, danske og islandske regjering har en representant hver. Foreløpig holder man til i leide lokaler i Kautokeino, men det er prosjektert et nybygg sammen med kommunen hvor instituttet får en fløy for seg.

Av instituttets prosjekter av interesse i denne forbindelse skal spesielt nevnes et fraseologi/syntaksprosjekt som ledes av dr. Israel Ruong i Uppsala. I første omgang tar en sikte på å få innsamlet og bearbeidet et bredest mulig materiale med sikte på en fraseologi-ordbok og evt. lærebøker i syntaks. Ved universitetenes arkiv finnes allerede innsamlet betydelig materiale som også kan komme til nytte.

Ellers arbeider informasjonsseksjonen med å få fram lærebøker for de forskjellige skoletrinn. Det gjelder så vel lærebøker i samisk språk som lærebøker i andre fag, f.eks. historie på samisk.

Språknemnda har en mandatfestet rådgivende funksjon til Samisk Institutt. Nemndas forhold til kommunale og statlige myndigheter er helt fritt, og disse forplikter seg ikke til å innhente uttalelse fra nemnda. Derfor er saksgangen i de forskjellige spørsmål som nemnda tar opp, varierende fra gang til gang. Så svært mange henvendelser har nemnda ikke fått fra offentlige instanser, noe som kanskje skyldes dårlig informasjon. Man vet rett og slett ikke at det finnes en samisk språknemnd.

Kontakten innad med språkbrukere har i alt vesentlig vært på det personlige plan, men en rekke brev om ortografi-spørsmålet har vi mottatt både direkte og ved at folk har sendt spørsmål til oss via pressen. I tilknytning til møtene har det vært arrangert folkemøter med til dels svært fruktbare diskusjoner. Det er en levende interesse for vårt arbeid. En del kritikk framkommer også, ikke minst når det gjelder skrivemåtene, og vi hører ofte at nå må det da snart bli slutt på å bytte skrivemåten så snart folk har lært seg den som seinest ble lansert.

I de sørsamiske områder har interessen for språket vært spesielt stor. Dette kommer vel av at man nå plutselig innses

hva man er i ferd med å miste eller allerede har mistet. Og jeg vil tro at de eldre som ikke har lært sine barn samisk, føler seg skyldige når de yngre nå framstår med spørsmålet om hvorfor foreldrene ikke bedre har maktet å ta vare på språket og lært det til sine barn.

Som representant for språknemnda har jeg ledet et par møter hvor disse ting er diskutert, og det er sjelden man ser mennesker så engasjert. "Noe må gjøres" er de ord som går igjen. Da er det nesten tragisk at det er såpass få egentlig blant sørsamene som har fått den nødvendige opplæring i sitt språk til å kunne gjøre en virkelig innsats for saken. Men viljen er det ingenting å si på.

Lenger nord er det innenfra sett vanskeligere å oppdage at språket er truet. Inntil for noen år siden var det ikke uvanlig å høre folk si når det var snakk om undervisning i samisk, at "vi kan jo samisk, hva skal vi med undervisning". Og skoleloven er slik utformet at det er foreldrene som må *kreve* undervisning i samisk for sine barn hvis de skal få det. Slike krav må framsettes gjennom de formelle kanaler. Resultatet er at foreldre ofte ikke vet hvilken rett de har, og hvordan de skal gå fram for å få sine ønskemål oppfylt. På et folkemøte i Tysfjord i Nordland fylke opplevde jeg personlig at foreldrene på *det møtet* for første gang fikk høre av kommunal- og skoleadministrasjonens folk at de kunne kreve å få undervisning i samisk for sine barn.

Samisk begynneropplæring ble som en prøveordning innført i 1967. I Kautokeino begynte man med *en* samisktalende første klasse. I skolestyrer Edel Hætta Eriksens redegjørelse om dette heter det: "Siden 1967/68 har *alle* samisktalende foreldre fått anledning til å velge samisk begynneropplæring. Så å si 100 % av foreldrene som har samisk som hjemmespråk, har valgt opplegget."

Seinere dukket spørsmålet om samiskundervisning for norsktalende barn opp. Departementet godkjente imidlertid ikke timer i samisk for norsktalende klasser. Ved annengangs søknad ble den avslått med følgende begrunnelse fra Grunnskolerådet: "Det er hittil bare Kautokeino kommune som har søkt om delingstimer til samisk opplæring for norsktalende

klasser. *Men det er rimelig å tenke seg at hvis det godkjennes her, vil det komme liknende søknader fra andre kommuner.*" (Uthevet av meg.) Ved tredjegangs søknad ble timene godkjent i februar 1974.

Norge har likevel vært et foregangsland ikke bare når det gjelder samisk i skolen. Norsk Kulturråd har for 1975 avsatt bortimot en halv million kroner til tiltak for samisk kultur. I dette inngår en sum på kr 230 000 til samisk litteratur og til samiske aviser. En permanent komité arbeider med å fremme litteratur på samisk. Den har ved oppsøkende virksomhet fått fram atskillig stoff, og for tiden ligger flere manuskripter trykningsklare. Som det er uttrykt fra Kulturrådets side: Vi kunne ikke vente til også Sverige og Finland satte i gang liknende tiltak.

Derfor dekker for øyeblikket Norsk Kulturråd også de svenske og finske samenes behov ved at litteraturkomiteen tar sikte på å få trykt manuskripter framkommet på svensk og finsk side. For øvrig kommer naturligvis alle bokutgivelser i Norge også samene på svensk og finsk side til gode.

Samiske radiosendinger finnes i alle tre land, i Norge også på riksnett.

En fellesnordisk samisk radio/TV-stasjon er på trappene, og ventes realisert i 1977.

Foruten ved universitetene i Oslo, Tromsø, Uppsala, Helsingfors og Uleåborg opprettes et professorat i samisk ved Umeå universitet fra juli 1975. Det undervises foruten i grunnskolen også samisk ved Tromsø lærerskole, lærerutdanningen i Alta, Karasjok gymnasklasser, folkehøgskolen i Jokkmokk, og ved et gymnas i *Oslo* har to kandidater fått avlegge examen artium med samisk som sidemål. Ellers holdes kurs i samisk med jevne mellomrom. Ved Samernas Folkhögskola i Jokkmokk har det de siste år vært holdt 20-poengs kurs med sikte på universitetseksamen.

To rent samiskspråklige aviser utkommer, den ene hver 14. dag, den andre sjeldnere. Tre andre aviser trykker samisk stoff i tillegg til norsk og svensk.

Jeg nevner disse ting såpass utførlig her fordi de alle har stor betydning for *muligheten* til å bruke samisk som et kom-

munikasjonsmiddel. I mange tilfeller er det i dag ikke formelle hindringer i veien for å fremme samisk språk. Det det skorter på, er læremidler og menneskelige ressurser.

Da språknemnda ble oppnevnt, lå det et hav av uløste oppgaver og ventet, og nemnda kastet seg over oppgaver som egentlig ligger langt utenfor dens egentlige virkeområde.

Etter hvert er andre organer kommet til som kan ta seg av spesialområder, og språknemnda kan konsentrere seg mer om sine egne oppgaver. Men med tiden vil likevel oppgavene bli såpass mange og krevende, at spørsmålet om en fast språkkonsulent må tas opp. Dette vil antakelig best kunne løses i samarbeid med Samisk Institutt.

Når det gjelder det nordiske samarbeidet, er nemnda positiv. I brev av 20.9.1974 har Samisk Institutt overfor Nordisk råd uttalt seg slik om en nordisk språknemnd (medlemsforslag A 415-k): "... finansiering av samisk språkarbeid gjennomføres i størst mulig grad som nordisk fellestiltak under hensyntagen til at den samiske språknemnda bør få arbeide uavhengig innen sitt problemfelt, men at den nordiske språknemnda bør ha mandatfestet en støttende holdning til det samiske språkets bruk og utvikling mht. legal status, bruk i administrasjon, skoleverket og media etc."

